

Bygget Stensnäs en gåtfull stengrund

Platser, Byggnader/arkitektur, Berättelser/fenomen

Ett detaljrikt fotografi gav lösningen på gåtan med stengrunden vid Bogestad i Landeryd. Med vacker utsikt över ett öppet landskap ner mot Stångån ligger dessa husrester. I många år var de ämne för mitt eviga grubblande över vad de varit. Platsen ligger dold i en skogsbacke vid Landeryds golfbana och drar inte direkt några blickar till sig. Platsen var även okänd för de äldre generationer jag frågade och det var detta skimmer av mystik och att vara bortglömt som fångade mig. Skriftliga källmaterial kan ibland behöva en omprövning och det var genom en sådan som jag slutligen redde ut platsens historia.

(Bild 1) Husgrunden ligger gömd i en skogsglänta och är beväxt med många träd. Foto: Joakim Johansson, 2006.

Upptäckten

Husgrunden hade i mitten av 1900-talet använts som något som var väldigt vanligt före vår tids återvinningsstationer, nämligen som skräpgröp. I mitten av 1990-talet upptäckte jag och mina syskon denna skräpgröp och drog hem en gammal rostig mjölkså därifrån. Varför? Jo det stod Flygelgården inpräntat på en plåtbricka på mjölksån och en sådan rolig historisk tingest med anknytning till en granngård kunde ju bara inte lämnas åt vidare förgängelse.

(Bild 2) Grundens källarhål är sedan gammalt en skräpgrop. Foto: Joakim Johansson, 2006.

Bogestad

Markerna här tillhörde förr Bogestad i Landeryds socken, det är byn där Landeryds golfklubb huserar idag. Bogestad tillhörde Sturefors slott mellan åren 1701 till 1985 och byns tre gårdar beboddes av arrendatorer. De fem torp och backstugor som funnits på Bogestads ägor låg öster om byn (Bild 6). Kvar idag finns torpet Sundet och soldattorp nr 15, kallat Vulcantorpet efter den siste soldaten Vulcan. Fram till 1987 fanns även torpet Sandsäter kallat "Kåven"/"Kôven" (Bild 3). Norrut i vårt land har ordet kôve betydelsen kök och i Västergötland är kôvet syrefattigt. Vad detta torp fått sitt öknamn från är okänt.

*(Bild 3) Torpet Sandsäter "Kåven" som revs 1987. Foto: Sven-Olov Ericson, 1980-tal.
(Landeryds hembygdsförening)*

Beskrivning av husgrunden

Den gåtfulla stengrunden är byggd i suterräng i en sluttning nedanför en stenig backe. Grunden är 12 meter lång och 7 meter bred. Den västra långsidan mot backen utgörs av en kallmurad stenmur. På ovansidan av stenvallen ligger en vackert rundad trappsten som markerar ingången till ovanvåningen (Bild 4). I suterrängvåningens norra del finns en djupare stensatt kvadratisk källare, sedan gammalt fylld med skrot (Bild 2). Söder om husgrunden har anlagts långa terrasser med stensatta kanter. Strax söder om dem finns en stengrund efter en byggnad invid berget (bild 5).

(Bild 4) En trappsten på ovansidan av suterränggrunden. Foto: Joakim Johansson, 2006.

(Bild 5) Intill en bergskant finns grunden efter en byggnad som varit uppförd mot berget. Ett järn som varit förankring i berget finns kvar. Foto: Joakim Johansson, 2006.

Arkiv och kartor

Ingenting fanns känt om denna stengrund och inget var nämnt om den av tidigare hembygdsforskare eller i arkeologiska register. På två kartor finns däremot en byggnad

markerad på platsen. Den ena kartan från 1873 är över Bogestads ägor och där står det Bygget vid platsen för husgrunden (bild 6). Den andra kartan är Häradskartan från 1877, men på den står inget namn vid platsen (Bild 8). I kyrkans husförhörlängder hittades först inget som tydde på någon bostad utöver de andra kända torpen och husen vid Bogestad och inget som kallades Bygget. Min första tanke var istället att det kunde ha varit någon typ av verksamhet på platsen, exempelvis en verkstad, ett växthus intill odlingsterrasserna eller bara en ängslada. Det har lagts ned otaliga mängder timmar på att röja backen fri från sten och anlägga terrasser samt stensätta själva husgrunden. Kanske blev det aldrig något hus, kanske stannade arbetet vid stengrunden? Flera detaljer tydde dock på att det verkligen hade funnits en byggnad. Eftersom det växer en stor ek i hörnet av grunden så borde byggnaden ha försvunnit senast under tidigt 1900-tal.

(Bild 6) Karta över Bogestad 1873, papperskopia av okänt ursprung i Landeryds hembygdsförenings arkiv.

Fångat på fotografi

När jag jobbade med fotografier till boken "Linköping södra" sommaren 2014 gjorde jag en upptäckt i bakgrunden på ett fotografi i Egnahemsföreningen i Motalas arkiv som finns i Vadstena Landsarkiv. Egnahemsföreningen i Motala köpte Ekholmen i Landeryd 1901 och byggde över 70 stycken egnahem i området. Deras fotoarkiv från Ekholmen består av över 100 fotografier tagna mellan 1901 och 1910. Det tog mig en lång stund att identifiera alla vyer och egnahem genom att studera kartor, urskilja horisonter och landskap samt lista ut vart fotografen hade stått. Ett riktigt detektivarbete.

(Bild 7) Egnahemmet Ekenäs i Hjulsbro. Foto: Karl Johan Petersson, 1904 (Vadstena Landsarkiv)

Det ovanstående fotografiet krävde lång tid av kartstudier innan jag lyckades identifierade det. Motivet visade sig vara egnahemmet Ekenäs, nuvarande Mjöltnaregatan 17 i Hjulsbro, fotograferat mot söder. Kameralinsens otroligt fina skärpa har gjort att detaljer flera kilometer bort har fastnat på bild. Tack vare bra upplösning vid avfotograferingen av fotot kunde jag zooma in på detaljer i horisonten. Jag förstod först inte vad det var för byggnader som syntes.

Men med karta och siktlinjer identifierade jag den ena byggnaden att vara torpet Sandsäter och den andra måste vara... Oj, här fick kroppen en sådan där adrenalinkick som bara en inbiten släkt- eller hembygdsforskare kan få, när något spännande upptäckts. Den andra byggnaden på fotot låg precis där den mystiska stengrunden finns. Ett bildbevis på en byggnad!

Här fanns alltså ett första svar på gåtan om stengrunden. Det fanns en byggnad. Ett bildbevis från 1904 som legat gömt i egnahemsföreningens arkiv i Vadstena till 2014. Fotografen Karl Johan Petersson från Västerlösa hade i periferin lyckats föreviga en byggnad vid den hittills oförklarliga stengrunden.

(Bild 8) Häradskartan från 1877. Den röda pilen visar var fotografen stod i norr vid Hjulsbro med siktlinjen över åkrarna mot byggnaderna i söder (Lantmäteriets Historiska kartor)

(Bild 9) Detalj av bild 7. Till vänster syns torpet Sandsäter och till höger en byggnad vid platsen för husgrunden. Till vänster om byggnaden låg ett mindre ladugårdshus intill berget. Den ljusa punkten/märket som ser ut som en gavelsida stämmer med ladugårdshusets läge. Foto: Karl Johan Petersson, 1904 (Vadstena Landsarkiv)

Ny tolkning

Nu väcktes min nyfikenhet igen, att försöka få ett svar på vad det var för byggnad. Ibland är det som sagt värt att ta ett steg tillbaka och kontrollera källorna en gång till. Jag upptäckte då ett samband i husförhörslängden som tillslut gav mig en lösning.

Landeryds hembygdsförenings torpbok ”Plöja Smatten Väla” producerades av en studiecirkel med Landerydsbor och gavs ut 1990. Kartan som använts i torpboken är samtida med häradskartan från 1877. En av få skillnader på kartorna är att där vissa byggnader på häradskartan är markerade med Bs för backstuga, är de på den senare kartan markerade med T för torp. Vid Bogestad finns fyra torp på kartan. Bokcirkeln har identifierat dem som Sundet, Vulcantorpet, Sandsäter och Stensnäs. De tre första har jag nämnt här ovan tidigare. Strax öster om Bogestad by vid en kartmarkering för torp har bokcirkeln antagit att det är Stensnäs och betecknat det som torp nr 133 i torpboken. När jag själv senare forskat om denna torpmarkering så hittade jag på både Bogestadkartan från 1873 samt på Häradskartan 1877 att detta torp noterats med namnet Skogen. I husförhörslängderna har torpet namnet Enbacken. Enbacken ströks 1880 och den sist boende, pigan Ahlbom, skrevs då som boende i Stensnäs. Först trodde jag att det var samma torp hon bodde kvar i och att det bara bytt namn. Torpet skulle då ha haft tre namn; Skogen, Enbacken och Stensnäs. Det är ingen omöjlighet då torpställen kunde kallas en sak i folkmun och en sak i kyrkböcker och register.

Med den nya klarheten kring den nyupptäckta byggnaden vid Bogestad fann jag att Enbacken/Skogen inte alls var samma stuga som Stensnäs. Nr 133 i torpboken var inte alls Stensnäs som bokgruppen hade angivit. Nr 133 är istället Enbacken även kallat Skogen, byggt 1841 och rivet efter 1880. Enbacken var ett passande namn då denna sluttning mot Bogestad förr var beväxt med enbuskar.

Stensnäs stämde istället helt in på den nyupptäckta byggnaden och den stenbundna backen. Ytterligare bevis skulle visa att det var korrekt. Namnet Stensnäs har blivit ändrat av prästen i husförhörslängden 1876–1880. Det syns att det först har stått Stensäter, sen har säter skrivits över med näs (Bild 10). Med tanke på att torpet Sandsäter låg intill så passar det första namnet Stensäter in i sammanhanget.

Bygget

Nu fanns bildbevis och namnen var utredda på torpen och backstugorna vid Bogestad. Mellan vilka år fanns då denna nyupptäckta backstuga? I Östgöta Brandstodsbolags arkiv går att finna att en försäkring nytecknades för Bogestad Stensäter år 1870. Den makulerades 1912. Det är, kom det att visa sig, de mest riktiga årtalen. År 1876 när en ny husförhörslängd påbörjades noterades de första boende vid Stensnäs. Men eftersom en försäkring tecknades redan 1870 måste en byggnad ha uppförts redan då. När en karta över Bogestad ägor ritades 1873 så markerades en byggnad på denna plats med namnet Bygget. En tanke är att husbygget påbörjades 1870 eller tidigare och kanske inte blev färdigt direkt. Därför valde kartritaren att benämna det som Bygget när kartan ritades 1873.

Boende i Stensnäs

Bogestad Västergård brukades från 1849 av Magnus Petter Larsson som var änkling med en fyraårig son. Larsson gifte om sig 1851 med Johanna Frölén och fick ett barn. När även hans andra hustru dog gifte han om sig för tredje gången med Johanna Charlotta Felt. De fick nio gemensamma barn.

År 1874 kom den 25-åriga drängen och skomakaren Gustaf Anders Karlsson till Västergården och året efter kom den 21-åriga drängen Anders Fredrik Andersson dit. När en ny husförhörslängd påbörjas 1876 skrevs de båda drängarna som boende vid backstugan Stensäter, de var således sannolikt först att bo i stugan. Möjligtvis kan de ha bott i huset redan

före 1876. De båda flyttade därifrån samma höst. Därefter står ingen skriven som boende i Stensäter förrän hösten 1878 och kanske var det då som prästen ändrade stugans namn till Stensnäs. Den hösten avslutades arrendet på Västergården och den 60-åriga Magnus Petter Larsson och hans 11 år yngre hustru Johanna flyttade med sina sju hemmavarande barn till Stensnäs och skrevs som utfattiga.

Personernas namn, stånd, embete, yrke och näringsfång, (backstuga-, inhyses- och fattighjon), nationalitet (om främmande), lyten (svagsinta, blinda, döfstumma).		Födelse-		
		År.	Mån. och dag.	Ort, (Socken i Län, Stad.)
1.	Magnus Petter Larsson	49	23/6	Stensäter
2.	Johanna Charlotta Larsson	37	35/6	Makarna
3.	Karl Axel Johansson	18	14/4	Stensäter
4.	Johanna Charlotta Larsson	29	23/4	Makarna

(Bild 10) Bild ur husförhörslängden. Stensäter har ändrats till Stensnäs. (ArkivDigital Landeryd (E) AI:15 1876-1880 Bild 188 / Sida 180)

Larssons bygge

Sannolikt var det Västergårdens arrendator Larsson som byggde denna backstuga. När han gick på åkrarna och brukade jorden tittade han kanske på denna plats med vackert läge och utsikt över Stångån som perfekt läge att bygga sig en undantagsstuga på för ålderns höst. Han fick dock bara njuta av utsikten i två år. Den 8 november 1880 dog Magnus Petter Larsson 62 år gammal. En vecka senare flyttade den 49-åriga ogifta pigan Lovisa Ahlbom från backstugan Enbacken samt den 38-åriga ogifte arbetaren Karl Axel Johansson från torpet Sundet till änkan Johanna Charlotta med de sju barnen i Stensnäs. Under 1880-talet flyttade änkans barn ut en efter en och det blev åter mer plats i stugan.

År 1889 flyttade snickaren Johannes Andersson med hustrun Johanna och fem barn från Vulcantorpet till Stensnäs. I Stensnäs bodde då fortfarande arrendatoränkan Johanna Charlotta Larsson med två barn, arbetaren Karl Axel och pigan Lovisa. Änkans sista barn flyttade 1893 och året efter flyttade pigan Lovisa Ahlbom till fattighuset. Två år senare dog arrendatorsänkan Johanna Charlotta Larsson 67 år gammal av lungsjuka. Hon var vid dödstillfället i Kila socken i Södermanland. Hennes barn sålde sannolikt huset till Karl Axel Johansson som bodde kvar. Prästen noterade nämligen kring sekelskiftet i husförhörslängden att Karl Axel var ägare av Stensnäs. Kvar i stugan bodde också Johannes och Johanna Andersson vars barn flyttade ut vartefter. Den 29 maj 1911 dog den 69-åriga ogifte Karl Axel Johansson. Makarna Andersson flyttade då till en lägenhet i Landeryds kommuns hus bredvid

fattighuset vid Landeryds kyrka. Därefter antecknades inte någon mer som boende i Stensnäs. Den 22 september 1911 hölls bouppteckning för Karl Axel Johansson som var född i Vinstorp i Vist och vars bror var lantbrukare Adolf Fredrik Johansson i Landeryds Norrgård. I bouppteckningen noteras om Stensnäs: ”Stugubyggnad och ett mindre ladugårdshus på ofri grund”. Sannolikt köpte markägaren, greve Bielke, byggnaderna och lät riva dem, eller möjligtvis fick arvtagarna låta göra det eftersom husen stod på ofri grund. Försäkringen på huset makulerades 1912. De som eventuellt skulle kunna minnas denna byggnad var således borta när mitt intresse för husgrunden väcktes på 1990-talet.

Tänk vilken tur att fotografen valde att rikta sin kamera i denna riktning så att vi fick ett bildbevis.

Det är historien om den gåtfulla stengrunden, Bygget som blev Stensnäs. Tidigare en gåta, men nu ytterligare en del av den skrivna historien om Landeryd. Och vi kan återigen konstatera att svaren ofta finns i arkiven.

Författare: Joakim Johansson

Inlagt av: [Landeryds hembygdsförening](#)

Kommun: Linköping

Socken/stad: Landeryd

Ort: Bogestad